

nyezet néhány elemét, kiemelten pedig a nemzetiségi-etnikai oktatás finanszírozásának aktuális kérdéseit. Az utolsó, negyedik fejezetben a szerzők a családi és az iskolai nevelés eltéréseire, ellentéteire igyekeznek rávilágítani, s ennek során az „iskolaüzem” és a tradicionális családi közösség eltérő kulturális hagyományait s ennek ütközését hangsúlyozzák. E tartalmaknak megfelelően a kötet diszciplináris hátere szociológiai, szociálantropológiai, pedagógiai s legfőképpen oktatásszociológiai, oktatáspolitikai meghatározottságú.

Különösen izgalmas annak a fővárosi empirikus vizsgálatnak a bemutatása az utolsó fejezetben, amely mint attitűdkutatás tizenhét kőbányai iskola mintegy félezer hetedik osztályos tanulóiból álló mintáján a kisebbségek és hagyományaik iránti tanulói érdeklődést, a származással kapcsolatos tanulói érzékenységet, valamint a cigány/roma tanulókra vonatkozó közvetlen, kortárs reagálást vizsgálta, a reakciók számos példával illusztrált, nyelvi, fogalmazásbeli megjelenéséből vonva le következtetéseket a cigányságot övező szociális klímára és előítéletességre vonatkozóan.

Az említett attitűdkutatásban kifejezetten rasszista, szélsőséges megfogalmazásokkal a tanulók alig több, mint két százalékánál találtak a szerzők. A feltárt hajlamosító tényezők sorában azonban két tényező is említésre érdemes: egyfelől a lakótelepi környezet – annak tömegességéből, szociális kontrolljának gyengeségéből adódóan –, másfelől az iskola tanulói összetételének hirtelen megváltozása, „cigány” jövevények képében beáramló új betelepülők s gyermekeik megjelenése az iskolában, s ennek negatív reakciókat kiváltó, problematikus elemmé válása a nyilvánvaló kommunikációs nehézségek, társadalmi és pedagógiai felkészületlenség s az ismert szociálpszichológiai mechanizmusok folytán. A társadalmi konfliktusok, etnikai telítettségű problémák kapcsán a különbözőség, „mátság” egymástól igen eltérő típusaira utalva vetődik fel, hogy az interkulturális pedagógia és technikái nemcsak a különböző kultúrák közötti kommunikáció és együttműködés alapjai lehetnek, hanem vélhetőleg általánosabb érvényűek.

A kutatómunka következő lehetséges irányait kijelölő megfogalmazásokban egyfelől a hatásvizsgálat igénye jelenik meg – konkrétan az elmúlt évtized támogató oktatáspolitikájának „beválszvizsgálata” –, másfelől – az Európai Unióban is erősödő kitüntetett figyelem okán – az európai dimenzió megjelenítése a kutatásokban.

A releváns hazai és külföldi szakirodalmat a teljesség igénye nélkül feldolgozó, adatokban gazdag kötetet elsősorban a romológiai/ciganológiai stúdiumok hallgatói forgathatják haszonnal felsőfokú tanulmányaik során, ugyanakkor a pedagógusképzésben oktatók figyelmébe is melegen ajánljuk.

Furray R. Katalin – Hegedűs T. András (2003): *Cigányok, iskola, oktatáspolitikai*. Oktatáskutató Intézet – Új Mandátum, Budapest.

Huszár Zsuzsa

Csenyéte példája

Megnyerő külsejű, nyomdailag kiváló minőségű második kiadását érte meg a 'Csenyéte antológia', amelyben végigkísérhetjük azt a folyamatot, amelyet egy apró település iskolája indított el, az iskola mint értéket elfogadó és értéket közvetítő intézmény. A mindennapi interakciók, személyes szituációk síkján láthatjuk, hogyan válik egy teoretikus kutatási terv alkalmazott társadalomtudományi kutatómunkává. A könyv gazdagon illusztrált, gondolatait szervesen egészítik ki a fotók, képek; rajtuk keresztül szinte megelevenedik a csenyétei élet.

A fókuszban lévő iskolai életen keresztül adalékokat kaphatunk a település múltjából és a „pesti okosok” által célul kitűzött változás/változtatás hol reményteljes, hol reményvesztett helyzetéről, állapotáról. Betekintést nyerünk egy apró település nehéz, de nem sajátságos helyzetébe, hiszen számos ilyen és helyzetében hasonló településsel találkozhatunk Magyarország csereháti szegletében ott, ahol a régi munkahelyek megszűntek, új munkalehetőségek pedig nincsenek. Megismerkedhetünk a faluban élők mindennapjaival, a település helyzetéből fakadó, az elzártság okozta nehézségekkel, az abból adódó körülményekkel, a falu döntő többségét adó cigány családok szociális helyzetével, kulturális életével, szokásaival, ünnepeivel. Ez a sok ismeret egy megszülető pedagógiai programhoz kapcsolódik, mely egy maroknyi lelkes és elszánt, társadalmi problémák iránt érzékeny pedagógus munkájának eredménye. Már a tartalomjegyzéket olvasva is kiderül, hogy egy központi témát számos aspektusból körbejáró műről van szó.

A könyv a ‚Csenyété blues’ című szubjektív krónikával kezdődik, mely a kutatás első két, talán legnehezebb évéről szól. 1989-ben néhány szociológus elhatározta, hogy megpróbál valamit tenni Csenyétén a változás érdekében. Mikor a társadalomtudósok felkerekedtek és elmentek a terepmunka helyszínül kijelölt kis falucskába, olyan problémákkal találták szembe magukat, melyekre egyetlen kutatási tervben sem lehet felkészülni. El kellett magukat fogadtatni a lakossággal, akik a „pesti okosokat” látták bennük, akik azért jöttek, hogy segítsenek rajtuk, de persze rögtön, és látványosan, azaz azonnal kézzel fogható módon. Emellett el kellett fogadtatni magukat a „hivatalos szférával”, a falu vezetésével, a környező településekkel, az összes olyan intézménnyel, amely valamilyen módon eddig kapcsolatban állt Csenyétével. A lakosság csodát, egyik napról a másikra beálló változást várt. A nem cigányok azért háborogtak, mert azt látták, hogy az idegenek a cigányok érdekében cselekednek, ami – véleményük szerint – csak az ő rovásukra történhet. A hivatalos álláspont az volt, hogy ezen a falun már úgysem lehet segíteni. A helyi és környékbeli értelmiségiek azt mondták, ha eddig ők nem tudták megoldani ezt a problémát, miért pont most, pont ezek az emberek lennének képesek rá. A környező településekről a visszhang az volt, hogy ezt a sok pénzt miért épp a „legmihasznább” Csenyétére költik, amikor náluk is elkelve a segítség. Számos ellenérzésbe, elutasításba ütköztek a kutatók. Úgy látszott, a cigány és nem cigány ellentétek felerősödtek, azonban az első falugyűlésen, a kezdeti ellenségeskedéseket felszámolva, már közös gondokról, problémákról beszélt a roma és nem roma lakosság. A hirtelen jött „jőtevők” kimozdították a falut az addigi megszokott, nyomorúságos helyzetéből, ami azonban feszültségeket is szült. A kezdetekre a túlzott illúziók táplálása, a csodavárás, majd a gyors és keserű kiábrándultság volt jellemző. Ebben a kusza helyzetben pislákoló reménységűnek mutatkozott az óvoda és az iskola – igaz, nem minden nehézség nélküli – megnyitása.

A könyvben megismerhetjük a csenyétei négy osztályos elemi iskolát, melynek pedagógusi csapata ha nem is úttörő, de ma még ritkának számító eszközhöz nyúlt. Nem a cigány gyerekeket akarták a tankövetelményeknek megfelelően oktatni, hanem a gyerekek által hozott kultúra sajátosságaihoz igazították a tananyagot. A számolást, a betűvetést, az olvasást a számukra leginkább alkalmas szférán, a zenén, a mozgáson, a vizualitáson keresztül ismertették meg velük.

A kötet fókuszában a pedagógiai program kialakulása és megvalósításának folyamata áll. Ezt fonja körbe számos, ehhez szervesen kapcsolódó körülmény – a falu szociális helyzete, a falubeli történések, események, a gyerekek, családjuk élete –, amelyet figyelembe vettek a tanítók. Megvizsgálták, mi az oka a falu elsoványodásának. Átfogóan foglalkoztak nem csupán a gyerekekkel, hanem a családok szociokulturális helyzetével is. A könyvben szerepet kapnak a gyerekektől elválaszthatatlan szülők, testvérek, akik a hozzájuk legszorosabban tartozó szférát alkotják, és a legnagyobb nevelő, befolyásoló erővel hatnak rájuk. A vezérfonalat a gyerekek világ iránti kíváncsisága jelentette. Emellett feltérképezték a tanulók személyiségét, mentális, intellektuális stb. fejlettségét, szükség-

leteit, igényeit, amit felhasználtak a tanítási szándék közös találkozási pontjának megke- resésére. Mindezt megvizsgálva, és ennek hátrányait figyelembe véve, előnyeit, lehető- ségeit felhasználva készült el a pedagógiai program, a tanmenet.

A következő célokat tűzték maguk elé a tanítók: a külvilágtól elzárt, a kapcsolatokra kevés alkalmat nyújtó környezetre jellemző fejletlen beszéd-, olvasás- és íráskultúrát át- alakítani; kinyitni a zárt kapcsolathálót a környező települések felé azért, hogy elfogad- ják őket, és ők is megismerjék a környéket; országos és határon túli kapcsolatokat terem- teni, nyaralásokat szervezni, külföldi vendégeket hívni.

Egy élő, működő pedagógiai programnak lehetünk tanúi, amelyet a pedagógusok úgy valósítottak meg, hogy a gyerekek személyiségének kiemelkedő jelentőséget tulajdoní- tottak, a holisztikus látásmód átadásának szellemében a világ egészében való megtapasztalásának fontos szerepet szántak, beemelték a cigány kultúrára jellemző sajátosságokat, szokásokat. Nem az általában alkalmazott deduktív módon végezték az oktatást, azaz nem egy, már kidolgozott sémát alkalmaz- tak a tanítás során, hanem az indukció mód- szeréhez nyúltak, ami sokkal több munkát, kitartást igényel. Az egyes pedagógiai el- méletekből, módszerekből, projektekből (mindegy, hogyan nevezzük) csak az emel- ték ki, ami Csenyétére, illetve az adott kö- zösségre, gyerekekre ráilleszhető, felhasz- nálható. Innen már sejthető, hogy az iskolai rendszerünkre általánosan jellemző előír- sokból nem sok maradt meg. Nem alakított- tak ki osztályokat, hanem tanulócsoportok voltak. Nem 45 perces órákban és órarend szerint, hanem tevékenységtervek alapján tanítottak. Nem korrepetálással, hanem a te- hetség keresésén és fejlesztésén keresztül próbálták a gyengébb területeket fejlesz- teni. Az elvárások felállításánál fontos ténye- zőt jelentettek az esettanulmányok, a peda- gógusok szerint ugyanis reális elvárásokat csak a körülmények ismeretével lehet meg- fogalmazni. A nagy egyéni eltérések miatt 4–5 fős csoportokban, egy hetes ciklusok- ban alakították ki a gyerekközeli, differen- ciált feladatokat. Tevékenységük során al- kalmazták a drámapedagógia és a művésze- ti nevelés módszereit, a táncot és az ezzel kapcsolatos közösen végzett tevékenységeket részesítették előnyben, hiszen a diákok leginkább az éneklésben, ritmikában tehetsége- sek. Felhasználták a projekt-módszer adta lehetőségeket is, a hagyományos tantárgyakat Csenyétére jellemző tevékenységekhez, cselekvésekhez kapcsolták, így alakult ki a köz- lekedés-, a fa-, az építés-, a pitypang-, az árnyék- stb. projekt. A lépésről lépésre prog- ramból adaptálták a naplóírást, a könyvírás, a nyomtatást, a levelező füzetek használá- tát. A jeles napok megünnepelésére is nagy gondot fordítottak, a szülők bevonásával ké- szültek az ilyen alkalmakra, akik sokszor 2–3 hangszeren is tudnak játszani, és jól tán- colnak. Ezen rendezvényekből is tanultak, okultak a pedagógusok, tanulságokat vonhat- tak le többek között a szülő-gyerek kapcsolatot illetően.

A tanulmánykötetet olvasva elgondolkodtam, mi az, amitől a Csenyétén dolgozó peda- gógusok ilyen lelkesek, miben térnek el a többi tanítótól, tanártól, akik általában nem

A valóságban minden társadal- mi változás lassú folyamat, és óvatosan kell kezelnie annak, aki egy meghatározott irányba akarja terelni. Csak a közvetett befolyás alkalmas arra, hogy olyan változtatásokat eszközöl- jünk, melyekre az adott közösség tagjai maguk találják meg a vál- tozásokat mindennapjaikban, vallásukban, művészetükben, a gyermeknevelésben vagy a mora- litásban. Minden változás nyug- talanságot okoz a csoport tagjai- ban, amire különbözőképpen rea- gálnak, s e védekező mechaniz- musok kiszámíthatatlan követ- kezményekkel járhatnak. Az ilyen helyzetek kezelésére az al- kalmazott társadalomtudományi kutatómunka lehetősége segítsé- get nyújthat.

vállalják fel az ilyen kihívásokat. Az biztos, hogy elszántak, társadalmilag érzékenyek, az átlagtól nagyobb az empatikus készségük, és még valami... Valószínűleg nem tanulnak kulturális antropológiát, nem tudják pontosan, mi a kulturális relativizmus fogalomrendszere, a holisztikus látásmód eszméje – mégis ezt végzik a „terepen”, úgy alkalmazzák a mindennapok tanítási-tanulási folyamatába beépítve, mintha mindig ezt gyakorolták volna.

Az antropológiának mint a tolerancia tudományának a központi kategóriája a már említett holisztikus megértés, amely szerint az egyes eseményeket csakis tágabb környezetükkel együtt feltárva értelmezhetjük helyesen. A holisztikus szemléletmódból eredeztethető a kulturális relativizmus fogalma, amely szerint a különböző kultúrák és életmódok egy másik, a vizsgált kultúrán kívül álló embercsoport értékrendszere alapján sohasem ítéltethők meg. A munkáját végző társadalomkutatónak, pedagógusnak ezért nagyon fontos, hogy ne legyenek fenntartásai, és ne legyen részrehajló egy-egy szociális vagy kulturális helyzet vizsgálatakor.

A Csenyétén dolgozó, illetve a hozzájuk hasonló helyzetben lévő pedagógusok tanítói-nevelői tevékenysége mellett kiemelkedően hangsúlyossá válik kultúráközvetítői szerepük, mely sok esetben összekapcsolódik a társadalom gazdaságilag vagy kulturálisan hátrányos helyzetben levő tagjainak támogatásával. Ilyen szerepkört töltenek be az alkalmazott antropológiai kutatást végzők is olyan vidéken, ahol több, eltérő kulturális hagyományokkal rendelkező etnikum él együtt, és ahol fennállhat az intoleráns súrlódások veszélye. Ilyen értelemben a Csenyétén kilenc évig fáradhatatlanul dolgozó pedagógusokat alkalmazott társadalomtudományi vizsgálatot végző kutatóknak is nevezhetnénk, hiszen csakúgy, mint az antropológusok, ők is a kulturális relativizmus alapvető értékorientációjának megfelelően, toleráns viselkedésükkel a pusztai információgyűjtés és az esetleges tanácsadás helyett növekvő felelősséget vállaltak a problémák megoldásában. A tanítók nem pusztán a gyerekek nevelői, oktatói, hanem az egész falu, a község ismerősei. Mindemellett a lokális társadalom közvetítőivé váltak a makrotársadalom felé, és fordítva. Munkájuk során a helyi közösség perspektíváit, a helyi mentális kategóriákat és feltételezéseket használva – amit az antropológusok émikus látásmódnak neveznek – készítettek el pedagógiai programjukat, amely nem csupán a gyermekközösség hatékonyabb nevelésében játszik fontos szerepet, hanem közvetve hat az egész helyi társadalomra.

A valóságban minden társadalmi változás lassú folyamat, és óvatosan kell kezelnie annak, aki egy meghatározott irányba akarja terelni. Csak a közvetett befolyás alkalmas arra, hogy olyan változtatásokat eszközöljünk, melyekre az adott közösség tagjai maguk találják meg a változásokat mindennapjaikban, vallásukban, művészetükben, a gyermeknevelésben vagy a moralításban. Minden változás nyugtalanságot okoz a csoport tagjaiban, amire különbözőképpen reagálnak, s e védekező mechanizmusok kiszámíthatatlan következményekkel járhatnak. Az ilyen helyzetek kezelésére az alkalmazott társadalomtudományi kutatómunka lehetősége segítséget nyújthat.

Az antológia jó példa lehet a pedagógusoknak, főként azoknak, akik az alternatív pedagógiai irányzatok tanítására vállalkoznak, hasznos lehet a társadalomkutatóknak, és tanulságul szolgálhat minden érdeklődőnek. Oktatási segédanyagként is tekinthető, hiszen sokszor a jóindulatú pedagógusok is elvesznek előítéleteikben.

A négy évnek sajnos nincs folytatása, felső évfolyamon elkerülnek Csenyétéről a diákok, egy hagyományos rendszer szerint működő iskolában folytatják általános iskolai éveiket...

Kereszty Zsuzsa – Pólya Zoltán (1998, szerk):
Csenyété antológia. Bár Kiadó.